

FUND OG FORSKNING

BIND 61

2022

DET KGL. BIBLIOTEK

FUND OG FORSKNING

Bind 61

2022

FUND OG FORSKNING

I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS

SAMLINGER

Bind 61

2022

With summaries

KØBENHAVN 2022

UDGIVET AF DET KGL. BIBLIOTEK

Om billedet på smudsomslaget, se side 22.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik 3.s bibliotek.

Om titelvignetten, se side 109.

© Forfatterne og Det Kgl. Bibliotek

Redaktion:

Claus Røllum-Larsen

Artikler i *Fund og Forskning* gennemgår 'double blinded peer-review' for at kunne antages. Undtaget fra denne norm er dog i dette nummer artiklerne under 'Fund'.

Grafisk tilrettelæggelse: Narayana Press

ISSN 0069-9896

“VI HAR TÆMMET REJSELYSTENS UBÆNDIGE TIGER FOR EN STUND”

Om Storm P's collagebreve til Vilhelm Wanscher 1931-32

AF
THOMAS HVID KROMANN

At skrive fysiske breve er på – historisk set – forbløffende kort tid nærmest blevet en sjældenhed. Dette kommunikationsmiddel, der gennem århundreder har forbundet mennesker, er på vore breddegrader i stor stil blevet udfaset i takt med at andre medier, ikke mindst digitale, har vundet indpas, også for den skriftlige kommunikations vedkommende. Det kan ikke undre, at man samtidig kan iagttage en æstetisering og romantisering af det fysiske brev og den prædigitale verden af i går, som det fysiske brev er udtryk for. Breve kunne dog også minde om nutidige kommunikationsformer i kraft af postvæsenets udbredelse og effektivisering, der i bedste fald betød flere daglige postgange, jf. Elisabeth Fabritius' bemærkning i *Anna og Michael Ancher. Breve og fotografier. Bind 1, 1866-1884* (2018), hvor det betones, at ægteparret Ancher “levede i en tid, hvor brevskrivning – ud over samtalen – var den mest almindelige meddelelsesform, selv da telefonen blev almindelig omkring 1900. Postvæsenet fungerede effektivt med flere omdelinger om dagen og udbringning søndag. Da togforbindelsen var en realitet, blev breve fra København bragt ud i Skagen dagen efter. Korte beskeder, der ligner vor tids SMS, blev sendt pr. telegraf, skrevet ned og straks bragt ud” (s. 26). Ikke desto mindre har det fysiske brev en særlig tiltrækningskraft. I sammenligning med uniforme skrifttyper og sindsstemninger udtrykt via anvendelsen af emojis, giver arbejdet med ældre fysiske breve adgang til en anden tid og sted. Det er ikke svært at forestille sig hånden, der fører pennen: dette direkte udslag af den skrivendes momentane sindsstemning, der gestisk kommer til udtryk i måden, pennen håndteres på og af blækket, der flyder ind i papiret og

måske endda efterlader utilsigtede klatter i det brev, der skal krydse tid og rum, før brevmodtageren kan få indblik i de transporterede tanker.

I det følgende skal det handle om tre lidt usædvanlige breve skrevet af den danske humorist, tegner, maler m.m. Storm P (1882-1949). Modtageren af brevene var vennen, den danske professor, kunsthistoriker og æstetikteoretiker Wilhelm Wanscher (1875-1961).¹ Brevene fra Storm P til Wanscher befinder sig i Håndskriftsamlingen på Det Kgl. Bibliotek. Ethvert arkivarbejde er potentielt præget af en vis *serendipitet*: Man leder efter noget, som man måske er heldig at finde, og ikke sjældent finder man tillige noget andet og mere. Disse breve kom for en dag i tilknytning til fremfinding af nogle andre breve, der skulle digitaliseres for at indgå i Ny Carlsbergfondets Kilder til Dansk Kunsthistorie. Ukendte kan disse Storm P-breve ikke betegnes som, eftersom de er registreret med afsender, modtager og dato i Håndskriftsamlingens Brevbase, men mig bekendt har de ikke tidligere fået selvstændig opmærksomhed. Brevene befinder sig blandt et mindre antal "Breve til professor Wilhelm Wanscher" i Ny Kongelig Samling 4541 kvart. Denne stak breve blev indleveret til Håndskriftsamlingen i 1963, to år efter Wanschers død.² Brevene vidner om Wanschers store netværk; ud over hans italienske korrespondenter, finder man breve fra de danske malere J.F. Wilumsen (1863-1958), Jens Adolf Jerichau (1890-1916), Joakim Skovgaard (1856-1933) og Fritz Syberg (1862-1939). Storm P's breve skiller sig ud, ikke mindst grafisk, i sammenligning med de mere almindelige breve fra de øvrige billedkunstnere. I hans breve kombineres den håndskrevne tekst med tegninger og små muntre collager af præfabrikeret materiale.

Brevenes anledning er til gengæld hurtigt resumeret: I det første brev fra 24. marts 1931 kvitteres for modtagelsen af tredje bind af Wanschers *Architekturens Historie*, der udkom samme år; i de to andre breve fra henholdsvis 22. april og 27. maj 1932 er omdrejningspunktet, at Storm P og hans anden hustru Ellen (1891-1961) ikke kunne tage med Wanscher og dennes hustru Hilda til Rom, fordi Storm P var optaget af

¹ Storm P's venskab med Wanscher er velkendt, lige så velkendt er Wanschers pronazistiske sympatier, men dette er ikke omdrejningspunktet her. Nikolaj Brandt og Alec Due konstaterer i øvrigt i en artikel fra 2017, at vennekredsen også talte "et meget stort antal mennesker med ganske modsat politisk observans. Endelig signalerer hans kunst alt muligt andet end sympati for det totalitære", Nikolaj Brandt og Alec Due: "Humorist i hagekorsets skygge", *SMK Perspective*, oktober 2017.

² Andre breve til Wanscher, herunder et enkelt fra Storm P, befinder sig i Ny Kongelig Samling 5183 kvart, der blev indleveret i 1986.

et udsmykningsarbejde. I det første brev ville Storm P udtrykke sin tak og i de to efterfølgende forsøgte han at dæmme op for den skuffelse, som dette afbud åbenlyst ville vække hos modtageren, hvorfor andre virkemidler end håndskriften måtte bringes i anvendelse. Wanschers svar synes desværre ikke bevaret.³

Det første brev er skrevet og sendt fra Storm P's bopæl på Amicisvej på det indre Frederiksberg. I sin helhed lyder teksten: “Kære Wanscher!/ Tusind Tak for/ tredje Bind af/ Arkitekturens Historie/ Mange hjertelige/ Hilsener til/ Dig og Hilda/ fra jeres Venner/ Ellen og Robert Storm P”. Var det ikke for de medfølgende tegninger, var der ikke tale om andet end en hjertelig, men også ret kortfattet, kvittering for modtagelsen af vennens digre bind. Men skriften flankeres af Storm P som smilende og piberygende kæmpebaby, der sidder omgivet af træklodser, hvoraf to holdes i hænderne. Et primitivt tempel er allerede blevet bygget, deraf måske den barnlige stolthed. Til venstre for byggearbejdet på papiret, har Storm P tegnet figuren Ping, der sammen med makkeren Peter siden 1922 havde været tegnerens populære figurer i *B.T.* Ping konstaterer blot: “Gods!” (et udtryk for “noget daarligt, værdiløst”, som det hedder i *Ordbog over Det danske Sprog*). Man kan se denne tegning som en kommentar til det forhold, at Wanscher, der på dette tidspunkt var professor ved Kunstakademiet, selv har illustreret samtlige tre bind af hovedværket *Architekturens Historie* (1927-31), herunder dette tredje bind om den nyeste tid. Wanscher noterer bl.a. i sit korte forord hertil, at “vi gaar direkte til Værkerne med den autentiske Maalestok i Haanden, den, der var gældende Maal-Enhed i Datiden; og Pyramiderne eller Peterskirken bliver ligesaa moderne i vore Øjne som de nyeste Forsøg i Kubismen. Derved lærer vi den uhyre Indsats af Erfaring og genial Intelligens i hine Værker at kende, og paa mange Omraader faar vi nye Idéer om Architekturen som den højeste og mest varige af alle Kunstarter, den der fremfor nogen anden Kunst bringer os selv ‘midt ind i Tingene’, in medias res”. Storm P's ‘svar’ på Wanschers tegninger var at tegne sig selv som glad amatør; uden målestok og på enhver måde på afstand af monumenterne – og der var ingen hjælp at hente fra Ping. Storm P's mesterskab var et andet.

³ Brevene fra Wanscher til Storm P i samme periode er desværre ikke blevet lokaliseret, hverken i Håndskriftsamlingen på Det Kgl. Bibliotek eller i arkivet på Storm P-museet. Tak til Nikolaj Brandt, museumsinspektør ved Storm P-museet, for at undersøge om museets arkiv indeholdt disse breve.

I de to andre breve, der blev skrevet året efter, handler det om en fælles rejse med Wanscher til det Italien, som vennen havde besøgt et utal af gange, bl.a. for at lave de tegninger, der indgik i *Architekturens Historie*. En rejse, som Storm P måtte melde afbud til på grund af sit arbejde med malerier, der skulle udsmykke børneafdelingen på Esbjerg Hovedbibliotek, et arbejde, som Ny Carlsbergfondet havde bestilt. Denne første udsmykning af et børnebibliotek arbejdede Storm P på i 1930-32, og det resulterede i 17 malerier, der blev afsløret for offentligheden i sommeren 1933. Brevet fra 22. april 1932 er en lille performativ perle, hvor tegninger – som i brevet fra året før – kommenterer den håndskrevne del af brevet. Når Storm P indledningsvist takker for tilsendte breve og kronikker tilføjer han, at grunden til, “at vi ikke har svaret er den – at vi har været noget i Tvivl om vi kunde rejse –”. Sidste del af sætningen er skrevet på overkroppen af en indadvendt og grublende og gloriebærende mandsperson. Denne grublers tyngde destabiliseres af makkerparret Peter og Ping samt en hund (dog ikke den velkendte figur Grog), der undrende ser til. Ping konstaterer tørt: “To be or not to be –?”. Flere forskellige visuelle effekter er monteret i brevet. Når Storm P skriver, at “DERFOR – har vi tænkt at udsætte Rejsen til en anden Gang” står ordet “derfor” ikke kun i versaler og fed; her står Peter Vimmelskaft med ryggen til og peger på ordet. Når Storm P betoner, at der vil komme en anden gang, hvor “vi kan være sammen i Fryd og Gammen – hvad vi havde glædet os saa meget til”, flankeres sætningen af et udklip fra en tysk avis eller tidsskrift, hvor en mand spiller på en “Fanfaren-Trompete/ aus feinem Aluminium” – en lydløs fanfare! Lige nedeunder har Storm P tegnet sig selv ved siden af et lærred med følgende tekst: “Men jeg er sikker paa I giver mig ret i min Idé med at fortsætte Maleriet – nu da Musen har taget fast Ophold med fuld Pension i min lille Stue paa Amicisvej”. Måske handlede det ikke kun om det konkrete udsmykningsarbejde, men om en revitalisering af maleriet, som Storm P tidligt havde kastet sin kærlighed på, bl.a. under sin inspiration fra både Edvard Munch og *Die Brücke*-udstillingen i København i 1908, men som fyldte mindre i arbejdet med den gigantiske mængde af tegninger (tallet 60.000 stk. cirkulerer i litteraturen), der finansierede huslejen og en behagelig borgerlig livsførelse.

Nederst på siden beskrives forårets komme med en tegning af promenerende folk og billedteksten: “Nu spirer det i alle Haver – og i Frederiksberg Have ses de første gamle Damer dukke frem – det er gode

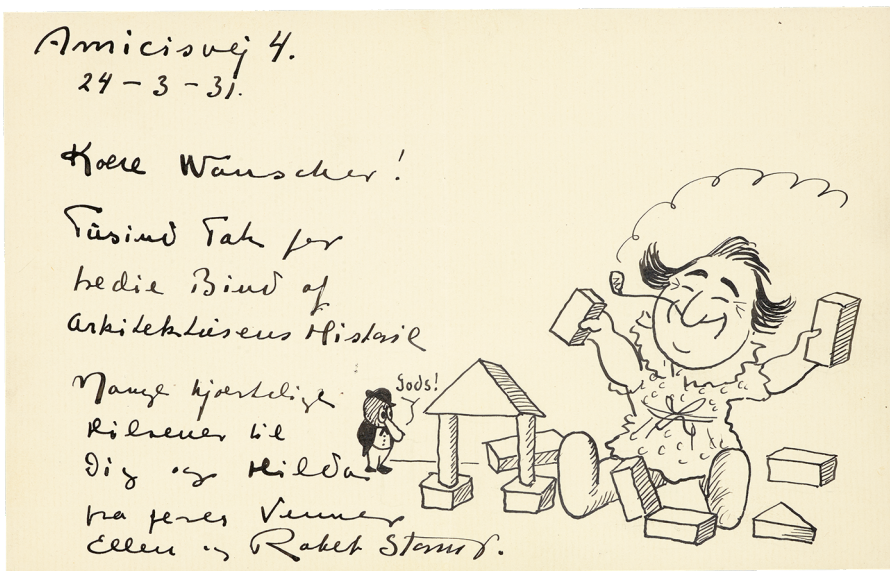
Foraarstegn”. En kommentar, der flankeres af en tegning, som Storm P må have sakset fra en avis eller et tidsskrift, af en gymnast i bedste vitalistiske J.P. Müller-stil og suppleret med den håndskrevne billedtekst: “Energi”. Brevet er tydeligvis præget af forårets komme og Storm P’s genoptagelse af arbejdet med maleriet. Det var ikke nødvendigt at drage til Sydens sol for at opleve dette: “Lyset er godt og en hel Kasse Tubefarver staar parat – Pensler slides op – der dufter herligt af Farve og Terpentin”. Arbejdet skete dog på bekostning af fælles planer, og Storm P beder Wanscher på sidste side om at skrive “et lille Kort for at vi kan vide at I ikke er vrede på os”. Til højre for tegningen har Storm P tegnet sig selv, der lægger hånden på Wanschers skulder – vennens blik er stirrende, hovedet er grønt (af raseri?). Figuren bærer vennens umiskendelige træk: det runde skaldede hoved og det store fuldskæg.

Den let ironiske stil, der præger dette andet brev, er forsvundet i det tredje og sidste, der er skrevet på Amicisvej den 27. maj 1932. Storm P takker for et svarbrev, der indeholdt en tegning af Wanschers kone, der åbner et vindue. Tørt konstaterer Storm P: “jeg har lige lukket mit – Regnen strømmer ned – Himlen er som en Gulvklud – graa og hvid”. Dette brev er en bodsgang uden de foregående breves ironiske tone: “A- siger A – K- siger K – AK siger AK – desværre kan vi ikke rejse – jeg er lænket til Pligtens Ambolt – men det maa saa være”. Borte var Musen, tilbage var det hårde arbejde i smedjen. “Dog har vi den Tro, at vi engang skal være sammen i Italien – bliver det ikke næste Aar – ja saa haaber vi – at det bliver næste eller næste – man ved aldrig noget. Altsaa – vi har tæmmet Rejselystens ubændige Tiger for en Stund.” Den valgte metafor synes tilsyneladende for grandios for Storm P, der derfor har indklæbet et fotografi af en tiger, hvorpå han har tegnet sig selv tronende med pibe og i gang med at udfærdige en tegning af Ellen, der holder i tigerens lænke. For tigerens fod står en skål med mælk.

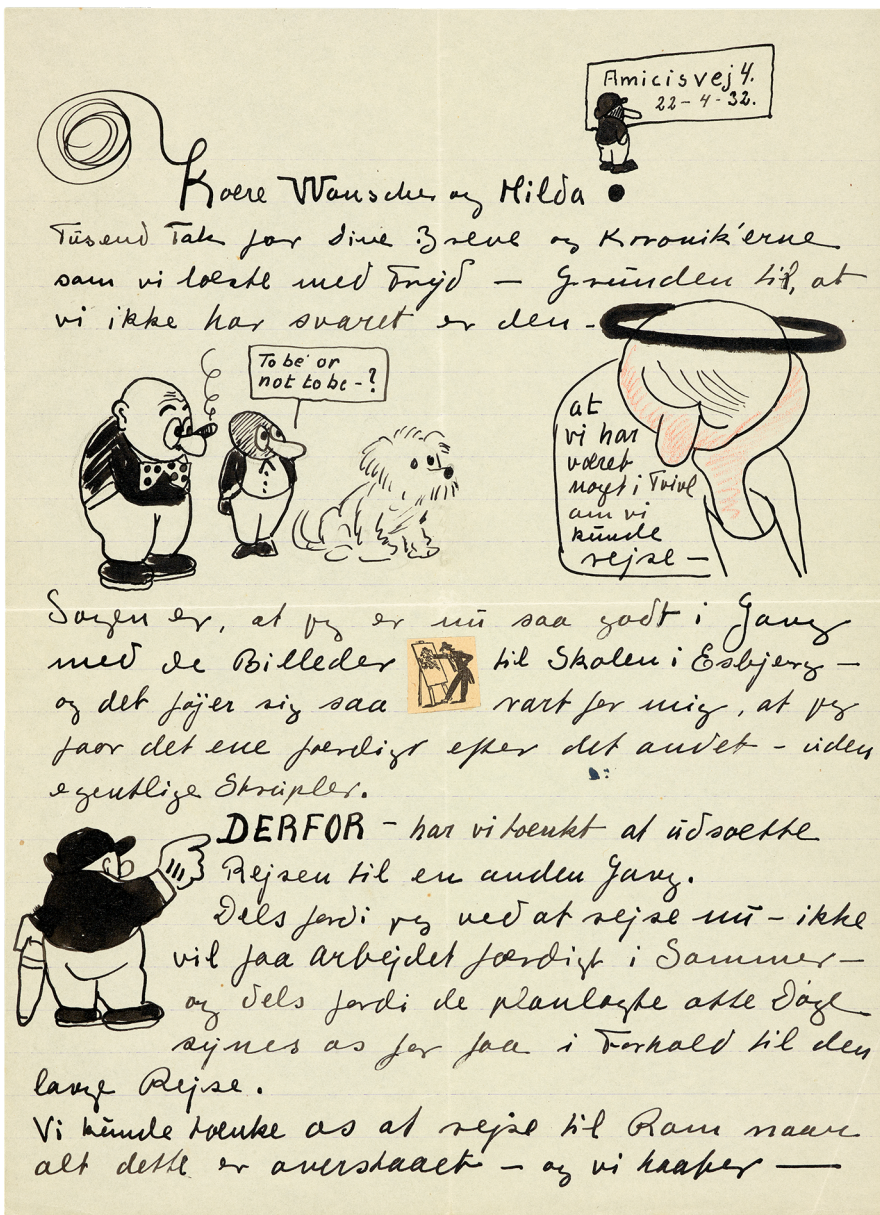
Men de kom afsted! Ikke året efter, men et år efter åbningen af udsmykningen. Rejsen i 1934 blev endog genstand for opmærksomhed i den danske presse. I *B.T.* lød det den 9. marts således, at rejsen skulle gå til “Wanschers Yndlingsbyer Padua og Venezia”, og journalisten fabulerede om, hvordan de to så forskellige temperamenter ville udfolde sig under sydens sol: “Storm P. paa Vej mod Humorens vildeste Kombinationer og Wanscher mod en gylden Idealverden. Naar de slaar sig ned ved et skummende Krus Øl i Hofbräuhaus eller en Flaske liflig Orvieto paa Fenice i Venezia, vil de være de to morsomste Mænd i Verden – men kun have Stjernerne til Publikum.” Mere nøgternt lød

det i *Aften-Avisen* fra 15. maj 1934, at en delegation fra Danmark deltog ved åbningen af Biennalen i Venedig: "Professor Wilhelm Wanscher og Frue, Robert Storm Petersen og Frue og Malerinderne Marie Henriques og Wanda Wahl, der alle har taget Ophold i Pension Dinesen". Men det er en anden historie.

De tre breve til Vilhelm Wanscher er små performative værker i sig selv, måske endda en slags kunstværker, selvom de måske nok fremstår som renskuret avantgardehygge i sammenligning med collageeksperimenterne hos 1910'ernes og 1920'ernes europæiske avantgardebevægelser. Men brevene overskrider – eller sætter i hvert fald strøm til – brevet som ren og skær kommunikation mellem afsender til modtager. Særligt det andet brev vidner om et produktivt øjeblik i historien om maleren Storm P; en side af kunstneren, der i øvrigt fik afgørende ny bevågenhed med den store udstilling af hans malerier på Nivaagaards Malerisamling i 2016. Først og fremmest er der tale om en gestus i venskabet med Wanscher: Et "tak for bogen" og et afbud skulle ikke bare meddeles direkte, men i form af en genuin Storm P'sk tone, der nok var usædvanlig i sin blanding af stregtegninger og readymademateriale, men også var umiskendeligt ironisk, hvorfor Storm P i dette tredje brev altså måtte ty til mere almindelige fraser, kun momentvist forstyrret af Rejselystens ubændige Tiger.

Kort fra Storm P til professor Vilhelm Wanscher, 24.3.1931, NKS 4541 kvart, Håndskriftsamlingen. Det Kgl. Bibliotek.

Brev fra Storm P til professor Vilhelm Wanscher, 22.4.1932, side 1, NKS 4541 kvart,
Håndskriftsamlingen. Det Kgl. Bibliotek.

II

at I ogsaa skal dermed mange Gang
 endnu! Saa vi kan være sammen
 i Trøj og Gammen — hvad
 vi havde glødet os saa meget til.

Fantaren-Trompete
 aus feinem Aluminium.

Men jeg er sikker paa
 I giver mig Ret i
 min Ide' med at
 fortsætte Maleriet —
 nu da Nilsen har
 taget fast Ophold med
 fuld Pension i min
 lille Skole paa Amicisvej.

Og jeg er ogsaa sikker paa
 — at I da køere gamle Venner
 tilgiver os.

Nu spiser det i alle Slaver —
 Og i Frederiksborg Slaver ses de første
 gamle Damer drikke frem —
 det er gode Foraarstegn.

Energi.

Brev fra Storm P til professor Vilhelm Wanscher, 22.4.1932, side 3, NKS 4541 kvart, Håndskriftsamlingen. Det Kgl. Bibliotek.

Amicisvej 4.

København V.

27 Maj 32.

Kære Wanscher og Hilda!

Tusind Tak for dit venlige Brev med den smukke
 Tegning af Hilda - der aabner Vinduet - (og her
 lige likket mit - Regnen strømmer ned - Himlen
 er sammenslukklet - graa og trist)

A - riger A - K - riger K - AK - riger Ak - desværre
 kan vi ikke rejse - og er lovet til Plipens
 Aubert - men det maa saa være.

Hvor gerne vilde jeg og Ellen ikke ned til jer
 og vi har holdt alvordige Møder derom - men
 det resulterede i - at det ikke kan lade sig
 gøre - af mange - og vægtige Grunde.

Dag her vi den Tra, at vi engang skal
 være sammen i Italien - bliver det ikke
 næste Aar - ja saa haaber vi - at det
 bliver næste eller næste - man ved
 aldrig noget. Altsaa - vi har
 tæmmet Rejsebyrdens ibændige
 Tiger for en Stund.

Mange kjærlige Hilsener
 og gode Ousker og paa
 glædelig Genrejse paa
 Jeres gamle Venner,
 Ellen og Robert Storm.

Brev fra Storm P til professor Vilhelm Wanscher, 27.5.1932, NKS 4541 kvart,
 Håndskriftsamlingen. Det Kgl. Bibliotek.